

POVODOM

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 48, godina XXIV
novembar, 2019. [str. 5-8]

© Monos 2019

Povodom 60. godišnjice Narodnog univerziteta u Gračanici

Prof. dr. Omer Hamzić

Krajem 1959. godine u Gračanici su osnovane dvije značajne ustanove–Gimnazija i Narodni univerzitet. I jedna i druga su u drugoj polovini prošlog i prvim decenijama ovog stoljeća ostavile snažan pečat u kulturno-prosvjetnom razvoju čitavog ovog kraja. U vrijeme njihovog osnivanja, u socijalističkoj Jugoslaviji još uvijek se tragalo za takozvanim vlastitim putem u socijalizam, pokušavao se pronaći model efikasnijeg privređivanja (ali uz vrhovnu arbitražu partije), razmišljalo se o prvim ustavnim reformama koje će poslije 1961. godine i ustavno urediti dotadašnje društvene promjene, izvršene na takozvanim samoupravnim principima. Nakon donošenja Ustava SFRJ, 1963. godine, uslijedila je i prva ozbiljnija poslijeratna privredna reforma (1965.), proklamovana veća samostalnost tadašnjih republika i autonomnih pokrajina, ali i privrednih preduzeća, koja su trebala ući u neku kontrolisanu tržišnu utakmicu... Sve će to kasnije dovesti do velikih prestrojavanja, naročito nakon donošenja Ustava, 1974. i Zakona o udruženom radu 1975., i napokon, definitivno uvesti Jugoslaviju u stanje permanentne krize koja će se raspetljati općom katastrofom na ovim prostorima, od 1990. do 1999. godine

U proteklih 60 godina Narodni univerzitet se razvijao u skladu sa ukupnim društveno-ekonomskim razvojem zemlje i u skladu sa potrebama opštine Gračanica na kojoj je djelovao. To je u velikoj mjeri uticalo i na programsku profilaciju, materijalno i kadrovsko stanje, te na pravni položaj i status ustanove. Djelatnosti koje je Narodni univerzitet objedinjavao pod svojim krovom, od osnivanja do danas, bile su i ostale, kako se govorilo, od opšteg društvenog interesa i značaja. Bez obzira na

povodom

mnoge organizacione i statusne promjene, svijetle trenutke i padove u njegovim razuđenim djelatnostima, Univerzitet je ostavio duboke tragove u društvenom i kulturnom životu Gračanice. Danas posluje kao javna ustanova “Bosanski kulturni centar”, koji objedinjava rad Doma kulture, Radio Gračanice, gradskog kina i Narodne biblioteke “Dr. Mustafa Kamarić”.

Mjesto i uloga radničkih i narodnih univerziteta u sferi masovne kulture i prosvjećenja širokih slijeva stanovništva, sticajem raznoraznih okolnosti, kod nas se nikada nije na pravi način valorizovalo. Ostalo je otvoreno pitanje kakva je bila historijska uloga tih institucija i kakav je i koliki je njihov doprinos u oblasti kulture i narodnog prosvjećenja općenito. Potaknuti tom činjenicom u ovom broju našeg časopisa objavljujemo jedan istraživački prilog i jedan memoarski zapis (iz pera ovog autora) s ciljem da zainteresujemo buduće istraživače za ovu temu i da podsjetimo na 60. godišnjicu od osnivanja Narodnog univerziteta u Gračanici, ustanove koja je u međuvremenu, kako rekosmo, izgubila svoje izvorno ime, ali je, kao ustanova kulture, uspjela očuvati značajan dio svoje prvobitne funkcije. Uz ova dva priloga, objavljujemo i dva priloga Edina Šakovića o počecima i radu Radio Gračanice, povodom 50. godišnjice od osnivanja tog informativnog glasila, koje sve do danas posluje kao radna jedinica u okviru Narodnog univerziteta, odnosno Bosanskog kulturnog centra.

Dostignuća i rezultati te ustanove u proteklih više od pola vijeka su bez sumnje vrijedni pažnje. Iz tih razloga, historijskoj valorizaciji mjesta i uloge radničkih i narodnih univerziteta u periodu Socijalističke Jugoslavije treba prilaziti bez ikakvih opterećenja i predrasuda, objektivno i na bazi raspoloživih dokumenata, ali i još uvijek, itekako vidljivih tragova. U tom smislu, ne treba pre naglašavati, a niti prećutkivati činjenicu da narodni i radnički univerziteti jesu bili u funkciji ili

su bili “proizvod” komunističkog režima i društvenih odnosa koje je taj režim izgrađivao. Te ustanove, međutim, nisu bile neki ekskluzivan “izum” karakterističan samo za socijalističku Jugoslaviju. Kao građanska kulturno-prosvjetna udruženja postojali su na ovim prostorima i ranije. Kulturno-prosvjetno društvo pod nazivom “Narodni univerzitet” djelovalo je između dva svjetska rata djelovalo je u Gračanici i nekoliko okolnih sela tadašnjeg gračaničkog sreza (Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u periodu između dva svjetska rata*, Gračanica 2015, str. 266). Narodni i radnički univerziteti, kao ustanove za dodatno, stručno i neformalno obrazovanje, te kulturno prosvjećenje naroda postojali su kako u zemljama tzv. real-socijalizma (Sovjetski savez i zemlje tzv. Istočnog bloka), tako i na Zapadu – gdje su zapravo i utemeljeni (Velika Britanija, Njemačka, skandinavske zemlje).

U socijalističkoj Jugoslaviji, narodni univerziteti su osnivani s ciljem da promovišu, popularišu ili objašnjavaju narodu ciljeve tog režima, naročito u periodu poslije sukoba Staljin – Tito, 1948. godine i prelaska jugoslovenskog društva iz faze čvrstog centralizma i komunističke represije u liberalniju fazu koja se općenito označava kao početak samoupravljanja i prvih društvenih reformi, poslije 1950. godine. U toj fazi razvoja jugoslovenskog društva, koje je kreirala Komunistička partija, nije više bilo mjesta za djelovanje klasičnog komunističkog “agitpropa”, jer su njegove metode već bile dobro prevaziđene. Ali to nikako nije značilo da je prestala potreba za propagiranjem i agitacionim radom u narodu, odnosno popularisanjem, kako se govorilo, “dostignuća Komunističke partije u masama”. Naprotiv, u traganju za takozvanim jugoslovenskim putem izgradnje socijalizma, za takvim radom osjećala se još veća potreba. Svoju vodeću ulogu u društvu partija jugoslavenskih komunista nije smjela ispustiti iz ruku. Samo je trebalo iznalaziti drugačije metode djelovanja. Tako se i djelatnost agit-

propa na neki način institucionalizovala i polahko iz partijskih komiteta prenosila na radničke i narodne univerzitete, u kojima se organizuju razni oblici idološko-političke indoktrinacije ne samo partijskog članstva, već i širokih narodnih masa (omladine, sindikata, članstva Socijalističkog saveza itd.).

Međutim, takva programska usmjerenost će se brzo pokazati kao isuviše skučen okvir za djelovanje radničkih i narodnih univerziteta. "Opis njihovog posla" postepeno se proširivo i na druge oblike društveno-ekonomskog obrazovanja, prije svega na stručno i neformalno obrazovanje odraslih, za sticanje kvalifikacija za posao, a onda i na razne vidove doškolovanja nezaposlenih ili na osposobljavanje već zaposlenih radnika. Tome je pogodovala nova društvena dinamika i vidljiv ekonomski napredak zemlje. Drugi segment "proširene djelatnosti" narodnih i radničkih univerziteta bile su široke obrazovne akcije na selu, u prvom redu obrazovanje poljoprivrednih proizvođača, a zatim žena domaćica, omladine itd. Treći segment obuhvatao je razne vidove kulturne djelatnosti, kojom su se popunjavale funkcije do tada već zapuštenih domova kulture i čitaonica, posebno u manjim gradovima i naseljima. Od velikog značaja, da spomenemo samo to, bila je kinifikacija sela. Zato je sasvim pogrešno radničke i narodne univerzitete posmatrati samo kao institucije u funkciji režima (a koje to nisu bile?) ili kao neke "transformisane agitpropove" u funkciji komunističkih vlastodržaca, već ih treba promatrati kao specifične narodne institucije, uistinu mnogo šireg spektra djelovanja od prvobitno zamišljene ideološke izgradnje partijskog članstva i indoktrinacije naroda, posebno omladine. Kako se iz raznih razloga ta dva područja djelovanja narodnih i radničkih univerziteta ne razdvajaju, stiče se utisak i razvija svijest, posebno kod mladih ljudi, da su to bile isključivo institucije za podršku i veličanje komunističkog režima, koje

ne vrijedi ni spominjati akamoli valorizirati njihov rad.

Razvoj Narodnog univerziteta u Gračanici od njegovog osnivanja kao profesionalne ustanove do danas možemo podijeliti na nekoliko vremenski jasno omeđenih faza. U prvoj fazi koja traje od osnivanja Univerziteta, krajem 1959., do kraja 1962. godine, u sastav Univerziteta ulazi dom kulture i Narodna biblioteka koji su smješteni u zgradi Osman-kapetanove medrese i gradski bioskop koji je i do tada radio u staroj zgradi kod Sahat kule. To razdoblje u razvoju Ustanove mogli bismo nazvati fazom integracija i uhodavanja, uz pojačanu pomoć i podršku vlasti. Druga faza, koja traje od tih integracija, 1962. do osnivanja Radio stanice i njenog ulaska u sastav Narodnog univerziteta, 1969. godine, mogla bi se nazvati fazom konsolidacije. Treća faza, od 1969. do 1978. godine, kada u sastav Narodnog univerziteta ulazi novoizgrađeni Dom kulture, ima karakteristike stabilnog razvoja. Ustanove. U četvrtoj fazi, od 1978. do početka rata 1992. godine, dolazi do uspona, ali i naglog opadanja Ustanove. Peta ratna faza traje od 1992. do 1995. godine, a šesta, od 1995. do danas, može se nazvati "Vrijeme Bosanskog kulturnog centra". Po toj metodologiji, što se tiče gračaničkog Narodnog univerziteta mogla bi se napraviti solidna monografija. Tekstovi koje objavljujemo u ovom broju, kao poticaj za pisanje takve monografije, pokazuju kakva je uloga i koliki je bio značaj te ustanove u bliskoj prošlosti ovoga kraja.

Zato i ne zaslužuje da zauvijek potone u mrak zaborava.

Naravno uz sve čestitke i dobre želje.

SUMMARY

ON THE OCCASION OF THE 60TH ANNIVERSARY OF THE PEOPLE'S UNIVERSITY OF GRAČANICA

Attached to the introduction of the topic of this issue, prompted by the 60th anniversary of the

founding of the People's University of Gračanica, the author explains the role and importance of the worker's and people's universities in socialist Yugoslavia, using the example of the aforementioned institution. These institutions get very little attention from researches due to the prejudice that they were primarily institutions that were under direct control of the party committees and are therefore very marginalized today. Therefore,

the author emphasizes that this was only one part of their activity, which was often only developed out of pragmatic reasoning (funding), and underlines the fact that these institutions had a broader list of activities and played an extremely important role in the popular education and cultural development, especially in the smaller towns and cities of Bosnia and Herzegovina.
